

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68

office@booka.in

www.booka.rs

PREVOD S ENGLESKOG

Goran Skrobonja

LEKTURA

Agencija Tekstogradnja

KOREKTURA

Ivana Zdravković

DIZAJN KORICA

Jelena Šušnjar

PRELOM

Bodin Jovanović

ŠTAMPA

DMD štamparija

Beograd, 2023.

Drugo izdanje

BOOKA.

Knjiga **053**

ELIZABET STRAUT
ZOVEM SE LUSI BARTON

Naslov originala

Elizabeth Strout

My Name is Lucy Barton

Copyright © Elizabeth Strout, 2016

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niži reprodukovati u bilo kom obliku bez
pismene saglasnosti izdavača.

ELIZABET STRAUT
ZOVEM SE LUSI BARTON

Preveo Goran Skrobonja

Za moju prijateljicu Ketu Čemberlen

Svojevremeno, pre mnogo godina, morala sam da provedem u bolnici bezmalo devet sedmica. Bilo je to u Njujorku, i noću sam sa svog kreveta gledala pravo u Krajzlerovu zgradu i njenu blistavu svetlosnu geometriju. Preko dana, lepota zgrade je čilela i ona se postepeno pretvarala u samo još jednu veliku građevinu spram plavog neba, a sve gradske zgrade izgledale su ravnodušno, nemo, daleko. Bio je maj, potom i jun, i pamtim kako sam ustajala i gledala kroz prozor dole u pločnik i posmatrala mlade žene – mojih godina – u prolećnoj odeći, na pauzi za ručak; videla sam kako im se glave pomeraju u razgovoru, kako im se bluze nabiru na lahoru. Pomišljala sam kako, kada budem izašla iz bolnice, nikada više neću proći tim pločnikom, a da ne osetim zahvalnost zbog toga što sam i ja jedna od tih ljudi, i mnogo godina tako je i bilo – setila bih se pogleda kroz bolnički prozor i bilo bi mi drago zbog pločnika po kojem sam koračala.

Za početak, bila je to sasvim jednostavna priča: otišla sam u bolnicu da mi izvade slepo crevo. Posle dva dana, počeli su da me hrane, ali sam sve povraćala. A onda mi je skočila temperatura. Niko nije mogao da izoluje nikakvu bakteriju niti da ustanovi šta je krenulo po zlu.

Nikome to nikada nije pošlo za rukom. Uzimala sam tečnost kroz jednu, i antibiotike kroz drugu infuziju. Infuzije su bile okačene o metalnu motku na klimavim točkicama, koju sam gurala okolo sa sobom, ali lako sam se zamarala. Krajem juna, problem koji me je spopao, kakav god bio, nestao je. Ali ja sam tada već bila u veoma čudnom stanju – u bukvalno grozničavom iščekivanju – i nalazila sam se u pravoj agoniji. Kod kuće su mi bili muž i dve kćerke; strašno su mi nedostajale moje devojčice, i toliko sam se brinula zbog njih da sam se uplašila da ću se usled toga još više razboleti. Tada se moj doktor, taj divni čovek prema kome sam osećala duboku privrženost – bio je to Jevrejin sa podvaljkom i toliko blagom setom na ramenima, čiji su dede, babe i tri tetke, čula sam da to govori bolničarki, ubijeni u logorima, i imao je ženu i četiri odrasla deteta u Njujorku – sažalio na mene i postarao da moje devojčice – bilo im je tada pet i šest godina – mogu da mi dolaze u posetu pod uslovom da nisu bolesne. U moju sobu ih je dovodila porodična prijateljica, i ja sam videla koliko su musave, koliko im je kosa prljava, pa sam gurala svoj stalak sa infuzijama za njima pod tuš, ali one su uzvikivale: „Mama, mama, kako si samo mršava!“ Bile su zaista uplašene. Sedele su sa mnom na krevetu dok sam im ja brisala kosu peškirom, a onda su crtale, ali na oprezu, što znači da nisu svaki čas prekidale same sebe govoreći: „Mama, mama, dopada li ti se ovo? Mama, vidi haljinu na mojoj princezi iz bajke!“ Govorile su veoma malo, i činilo se da je mlađa posebno onemogućena da govori, i kad bih je zagrlila, videla bih da joj je donja usna isturena, i da joj brada drhti; bila je sićušna, a toliko se trudila da bude hrabra. Po njihovom

odlasku nisam gledala kroz prozor niti videla kako se udaljavaju sa mojom prijateljicom koja ih je dovođila, i koja sama nije imala decu.

Moj muž je, naravno, bio zauzet vođenjem domaćinstva i isto tako zauzet svojim poslom, pa nije imao mnogo prilika da me posećuje. Kad smo se upoznali, rekao mi je da mrzi bolnice – njegov otac je umro u bolnici kad je njemu bilo četrnaest godina – i sada sam shvatila da je to ozbiljno mislio. U prvoj sobi u koju su me smestili, kraj mene je umirala neka starica; neprestano je zvala upomoć – prenerazilo me je to koliko su bolničarke bile ravnodušne dok je ona vikala da umire. Moj muž to nije mogao da podnese – hoću da kažem, nije mogao da podnese da mi tamo dolazi u posetu – i sredio je da me premeste u jednokrevetnu sobu. Naše zdravstveno osiguranje nije pokrivalo taj luksuz, i svaki dan nam je crpio ušteđevinu. Bila sam zahvalna zbog toga što ne čujem krike te sirote žene, ali da je iko znao koliko sam usamljena, bilo bi me stid. Kad god bi bolničarka ušla da mi izmeri temperaturu, pokušavala sam da je zadržim nekoliko minuta, ali bolničarke su bile zauzete, i nisu mogle da se prosto zadržavaju u razgovoru.

Oko tri sedmice pošto sam primljena, okrenula sam jednog kasnog popodneva oči od prozora i ugledala majku koja je sedela na stolici kraj uznožja mog kreveta. „Mama?“, rekla sam.

„Zdravo, Lusi“, kazala je. Glas joj je zvučao uzdržano ali žurno. Nagnula se napred i stegla mi stopalo kroz čaršav. „Zdravi, Vizlice“, rekla je. Nisam videla majku godinama, i samo sam zurila u nju; nisam mogla da ustanovim zbog čega izgleda toliko drugačije.

„Mama, otkud ti ovde?“ , upitala sam.

„O, sela sam u avion i došla.“ Mahnula mi je prstima i ja sam shvatila da tu ima previše emocija za nas. Zato sam joj uzvratila mahnuvši i ostala da ležim na leđima. „Mislim da će sve biti u redu sa tobom“, nadodala je, istim uzdržanim ali žurnim glasom. „Ništa nisam sanjala.“

Zbog toga što je bila tu i tepala mi imenom koje odavno nisam čula osetila sam toplinu i činilo mi se da sam ispunjena tečnošću, kao da je sva moja napetost bila nešto čvrsto, da sada to više ne bi bilo tako. Obično sam se budila u ponoć i dremala i budila se iz dremeža, ili zurila sasvim budna kroz prozor u svetlosti grada. Ali te noći sam spavala bez buđenja, i ujutro je moja majka sedela tamo gde je bila prethodnog dana. „Nema veze“, kazala je kad sam je pitala. „Znaš da ne spavam mnogo.“

Bolničarke su ponudile da joj donesu ležaj, ali ona je odmahnula glavom. Kad god joj je bolničarka ponudila da donese ležaj, ona je odmahnula glavom. Malo kasnije, bolničarke su prestale da pitaju. Moja majka je ostala sa mnom pet noći, i spavala je samo na svojoj stolici.

Prvog punog dana koji smo proveli zajedno, moja majka i ja smo s vremena na vreme razgovarale; mislim da ni ona ni ja nismo tačno znale šta da radimo. Postavila mi je nekoliko pitanja u vezi sa mojim devojkicama, a ja sam joj odgovorila zažarenog lica. „Neverovatne su“, rekla sam. „O, prosto su neverovatne.“ Za muža me nije pitala ništa, iako je on – tako mi je rekao preko telefona – nju pozvao i zamolio je da dođe i bude uz mene, platio joj avionsku kartu, ponudio da je poveze sa aerodroma – moju majku, koja nikada u životu nije letela avionom. Uprkos tome što je rekla da će uzeti taksi, uprkos njenom

odbijanju da se vidi sa njim licem u lice, moj muž ju je uputio kako da dođe do mene i poslao joj novac. Sada, dok je sedela na stolici kraj uznožja kreveta, moja majka nije pominjala ni mog oca, pa tako ni ja nisam rekla ništa o njemu. Sve vreme sam priželjkivala da ona kaže: „Tvoj otac se nada da će ti biti bolje“, ali ona to nije uradila.

„Mama, da li si se uplašila dok si tražila taksi?“

Oklevala je, i učinilo mi se da sam primetila užas koji ju je sigurno obuzeo kad je kročila iz aviona. Ali ona je rekla: „Imam ja jezik u glavi, pa sam ga upotrebila.“

Trenutak kasnije, kazala sam: „Zaista mi je drago što si tu.“

Brzo se osmehnula i pogledala prema prozoru.

Bilo je to sredinom osamdesetih godina dvadesetog veka, pre mobilnih telefona, kada bi telefon bež boje kraj mog kreveta zazvonio, i kad bi mi se to javio muž – moja majka bi to shvatila, sigurna sam, po tome kako jaderno kažem: „Zdravo“, kao da sam spremna da zajecam – ona bi tiho ustala sa stolice i otišla iz sobe. Pretpostavljam da je u tim trenucima odlazila po hranu u kafeteriju, ili zvala mog oca sa telefonske govornice na kraju hodnika, jer je nikad nisam videla kako jede, i pretpostavljala sam da se moj otac brine za njenu bezbednost – koliko sam mogla da zaključim, među njima nije bilo problema – a posle mog razgovora sa oba deteta i desetak poljubaca po mikrofona slušalice, i mog ponovnog opružanja na jastuk i zatvaranja očiju, moja majka bi se krišom vratila u sobu, jer bih je ugledala tamo kada bih ponovo otvorila oči.

Tog prvog dana smo razgovarale o mom bratu, najstarijem od nas, troje dece, koji je, neoženjen, živeo u kući mojih roditelja iako mu je bilo trideset šest godina, i o

mojoj starijoj sestri, kojoj je bilo trideset četiri, a stanovala je petnaestak kilometara daleko od mojih roditelja, sa petoro dece i mužem. Pitala sam da li je moj brat zaposlen. „Nezaposlen je“, kazala je moja majka. „Provodi noć sa životinjom koja će sutradan biti ubijena.“ Upitala sam je šta je to rekla, i ona je isto to i ponovila. Nadodala je: „Odlazi u Pedersonovu štalu i spava kraj svinja koje će voditi na klanje.“ Iznenadila sam se kad sam to čula, i tako sam i rekla, a moja majka je na to slegnula ramenima.

Onda smo moja majka i ja razgovarale o bolničarkama; moja majka im je odmah nadenula imena: „Kolačić“, za lomnu mršavicu; „Zubobolja“, za stariju ženu jadnog izgleda; „Ozbiljno dete“, za Indijanku koja nam se obema dopadala.

Ali bila sam umorna, pa je moja majka počela da mi priča o ljudima koje je poznavala pre mnogo godina. Govorila je na način koji nisam pamtila, kao da je pritisak osećanja, reči i zapažanja bio u njoj zapreten godinama, a glas joj je bio šuman i nimalo uzdržan. Povremeno sam tonula u dremež, a kad bih se probudila, zamolila bih je da ponovo govori. Ali ona bi kazala: „O, Vizlice, treba da se odmaraš.“

„Odmaram se! Molim te, mama. Pričaj mi nešto. Pričaj mi bilo šta. Pričaj mi o Ketu Najsli. Oduvek mi se dopadalo njeno ime.“

„O da. Keti Najsli. Bože, ala je ta nagrabusila.“

Bila je pravo čudo, naša porodica, čak i u toj malenoj ruralnoj varoši Amgaš, u Illinoisu, gde je bilo i drugih oronulih kuća bez sveže farbe, kapaka ili bašti, bez lepote na kojoj bi oko moglo da počine. Te kuće su bile grupisane u ono što je činilo varoš, ali naša kuća nije bila blizu njih. I premda se govori da deca prihvataju okolnosti u kojima rastu kao normalne, i Viki i ja smo shvatale da smo drugačije. Druga deca su nam na igralištu govorila: „Vaša porodica zaudara“, i trčala su stežući nos prstima; mojoj sestri je učiteljica u drugom razredu – pred celim razredom – rekla kako siromaštvo nije izgovor za prljavštinu iza ušiju, jer niko nije toliko siromašan da ne može da kupi sapun. Moj otac je radio na poljoprivrednim mašinama, premda su ga često otpuštali s posla zbog razmirica sa šefom, da bi ga onda ponovo zaposlili, mislim zato što je dobro radio, pa bi im ponovo zatrebao. Moja majka je počela da se bavi šivenjem: rukom ispisani znak, tamo gde se naš dugi prilazni put spajao sa drumom, nosio je natpis ŠIVENJE I PREPRAVKE. I mada nas je otac, dok je sa nama uveče izgovarao molitvu, terao da zahvaljujemo Bogu za to što imamo dovoljno hrane, ja sam zapravo često bila gladna kao vuk, a veoma često smo večerali šećerni sirup na hlebu. Laganje i traćenje hrane uvek

su bile stvari koje su donosile kaznu. Inače, povremeno i bez upozorenja, moji roditelji – a to je obično bila moja majka, i to obično u prisustvu našeg oca – udarali bi nas impulsivno i energično, a mislim da su neki ljudi to možda i podozrevali na osnovu mrlja po našoj koži i našeg mrzovoljnog držanja.

A bila je tu i izolacija.

Živeli smo u oblasti doline Sauk, gde možete dugo da hodate i vidite samo jednu ili dve kuće okružene njivama, i kao što sam već rekla, u našoj blizini nije bilo kuća. Živeli smo sa kukuružištima i njivama soje koje su se pružale do horizonta; a opet, iza horizonta se nalazila farma svinja Pedersonovih. Usred kukuružišta stajalo je jedno drvo, i njegova ogoljenost bila je zapanjujuća. Mnogo godina sam mislila da je drvo moj prijatelj; i bilo mi je prijatelj. Naša kuća se nalazila kraj veoma dugog zemljanog puta, nedaleko od reke Rok, blizu stabala koja su pravila zavetrinu za kukuružišta. Tako u blizini nismo imali komšije. I nismo imali televizor, niti novine, časopise ili knjige u kući. U prvoj godini svog braka, moja majka je radila u mesnoj biblioteci i izgleda da je – to mi je brat kasnije rekao – volela knjige. Ali onda su u biblioteci rekli mojoj majci da su se uslovi promenili, da mogu da zaposle samo nekoga sa propisnim obrazovanjem. Moja majka im nikada nije poverovala. Prestala je da čita, i mnogo je godina prošlo pre nego što je otišla u neku drugu biblioteku u nekom drugom gradu i ponovo donela knjige kući. Pominjem to zato što postoji pitanje o tome kako deca postaju svesna onoga što svet jeste, i načina na koji u njemu treba da se ponašaju.

Kako, na primer, naučite da nije učtivo pitati neki par zbog čega nema dece? Kako postavljate sto? Kako da znate da žvaćete otvorenih usta, ako vam to niko nikada nije rekao? Otkud uopšte znate kako izgledate ako vam je jedino ogledalo u kući ono maleno, visoko iznad kuhinjske sudopere, ili ako niste čuli ni od koga živog da ste lepi, već vam umesto toga, dok vam grudi rastu, majka kaže kako sve više ličite na jednu od krava iz štale Pedersonovih?

Kako je Viki uspela to da istrpi, ne znam ni dan-danas. Nismo bile toliko bliske kao što biste očekivali; podjednako smo bile lišene prijatelja i podjednako prezrene, a gledale smo jedna na drugu s istom onom sumnjom sa kojom smo gledale na ostatak sveta. Sada postoje trenuci, a život mi se potpuno promenio, kad se prisetim tih dana iz mladosti i shvatim kako sam pomislila: nije to bilo baš toliko loše. Možda i nije. Ali isto tako postoje trenuci – neočekivani – kada hodam po osunčanom pločniku, gledam kako se vrh krošnje savija na vetru, ili vidim kako novembarsko nebo pritiska Ist river, kada me najednom ispuni spoznaja o tami toliko dubokoj da bi nekakav zvuk mogao da mi se otme iz usta, pa stupim u najbližu prodavnicu odeće i porazgovaram sa neznancem o kroju upravo pristiglih džempera. To je sigurno način na koji većina nas manevriše kroz svet, upola znajući to, upola ne, kad nas skole sećanja koja nikako ne mogu biti istinita. Ali kada vidim kako drugi sa samopouzdanjem hodaju pločnikom, kao da su se potpuno oslobodili užasa, shvatim da ne znam kako je drugima. Toliko mnogo toga u životu izgleda kao puko nagađanje.

„Vidiš, problem sa Ketii“, rekla je moja majka, „problem sa Ketii bio je...“ Moja majka se nagnula napred na svojoj stolici i nakrivila glavu prinevši šaku bradi. Postepeno sam uvidela kako je, u godinama koje su prošle otkad sam je poslednji put videla, dobila dovoljno na težini da joj crte lica omekšaju; naočari joj više nisu bile crne, već bež boje, a kosa kraj njenog lica pobledela je, ali ne i oseedela, pa je izgledala kao malo krupnija, nejasnija verzija sebe iz mladosti.

„Problem sa Ketii“, rekla sam ja, „bilo je to što je bila dobra.“

„Ne znam baš“, kazala je moja majka. „Ne znam koliko je bila dobra.“ Prekinula nas je bolničarka Kolačić, koja je ušla u sobu sa svojom beležnicom na tabli sa štipaljkom, uhvatila me za ručni zglob i izmerila mi puls, zagledana u vazduh odsutnim plavim očima. Izmerila mi je temperaturu, bacila pogled na toplomer, zapisala nešto na mom grafikonu i izašla iz sobe. Moja majka, koja je posmatrala bolničarku Kolačić, sada se zagledala kroz prozor. „Ketii Najslji je uvek želela više. Često sam pomišljala da mi je bila prijateljica – o, ne znam baš da li bi to moglo između nas da se nazove prijateljstvom, ja sam zapravo šila za

nju i ona mi je plaćala – ali često sam pomišljala da se zadržavala i razgovarala sa mnom – pa, jeste me zvala da odem kod nje kad su počele nevolje – ali ono što u stvari hoću da kažem jeste da sam oduvek mislila kako se njoj *dopadalo* što sam ja u situaciji toliko goroj od njene. Ona ni zbog čega nije mogla da mi zavidi. Ketu je *uvek* želela nešto što nije imala. Imala je te prelepe kćerke, ali one joj nisu bile dovoljne, želela je sina. Imala je lepu kuću u Henstonu, ali ni ona nije bila dovoljno lepa, želela je nešto bliže gradu. Kom gradu? Eto takva ti je ona bila.“ A onda, čupnuvši nešto iz krila, začkiljivši, moja majka je dodala tišim glasom: „Bila je jedino dete svojih roditelja, i mislim da je to imalo nekakve veze sa time koliko je umela da bude egocentrična.“

Osetila sam hladno-vreli šok koji vas obuzme kad vas neko udari bez upozorenja; moj muž je bio jedina, a moja majka mi je odavno već govorila kako takvo „stanje“, kako ga je ona nazivala, može na kraju da dovede samo do sebičnosti.

Moja majka je nastavila: „Pa, bila je ljubomorna. Ne na mene, naravno. Ali na primer, Ketu je želela da putuje. A njen muž nije bio takav. On je hteo da Ketu bude zadovoljna i sedi kod kuće, te da žive od njegove plate. Dobro mu je išlo, znaš, upravljao je farmom za kukuruz namenjen stočnoj hrani. Živeli su sasvim lepo, zaista, svako bi mogao samo da poželi takav život. Ama, išli su da plešu u neki klub! Ja nisam išla na ples od srednje škole. Ketu bi došla kod mene da joj sašijem novu haljinu samo kako bi u njoj mogla na ples. Ponekad je dovodila devojčice, tako lepe i male, fino vaspitane. Nikad neću zaboraviti njihovu prvu zajedničku posetu. Ketu mi je

rekla: 'Dozvoli da te upoznam sa Najsljievkama.' A kad sam zaustila da kažem: 'O, pa stvarno su veoma ljupke', ona je rekla: 'Ne – tako ih zovu u njihovoj školi, u Henstonu, Lepe Najsljievke.' Kakav li je to osećaj, pitala sam se oduvek. Da te zovu Lepom Najsljievkom? Mada sam jednom“, kazala je moja majka, tim svojim žurnim glasom, „čula kako jedna od njih šapuće sestrama da naša kuća čudno miriše...“

„Tako ti je to sa decom, mama“, rekla sam ja. „Deci tuđe kuće uvek čudno mirišu.“

Moja majka je skinula naočari, dunula žustro u oba sočiva i obrisala ih tkaninom suknje. Pomislila sam tada kako joj lice izgleda golo; nisam mogla da prestanem da zurim u njeno ogoljeno lice. „A onda jednog dana, znaš, vremena su se promenila. Ljudi misle da su svi poblešavili za vreme šezdesetih, ali to se zapravo desilo tek u sedamdesetim.“ Naočari su joj se vratile – lice joj se vratilo – na mesto, i moja majka je nastavila. „Ili je možda bilo potrebno da prođe toliko dok promene ne pronadu put do naše livade. Ali jednog dana je Keti došla u posetu, i bila je sva zakikotana i čudna – kao devojkica, znaš. Ti si tada već otišla...“ Moja majka je podigla ruku i odmahнула prstima. Nije rekla „u školu“. Nije rekla „na koledž“. Zato ni ja nisam izgovorila te reči. Moja majka je rekla: „Keti se dopadao neko koga je upoznala, to mi je bilo jasno, iako nije to otvoreno rekla. Imala sam viziju – ukazanje, to bi bila tačnija reč; došlo mi je to dok sam gledala u nju. I sagledala sam to, pa sam pomislila: O-o, Keti je u nevolji.“

„I bila je, zaista“, rekla sam ja.

„I bila je.“

Keti Najsli se zaljubila u učitelja jedne njene kćerke – u to vreme su sve tri išle u srednju školu – i počela je da se tajno viđa sa tim čovekom. Onda je saopštila mužu kako mora potpunije da sebe ostvari i kako to ne može da postigne ako je sputavaju lanci domaćinstva. Potom se iselila, ostavila muža, kćerke, kuću. Moja majka je za pojedinosti saznala tek kada ju je ona pozvala, sva uplakana. Moja majka se odvezla kod nje. Keti je iznajmila mali stan, i bila je na stolici-džaku, mnogo mršavija nego pre, pa je poverila mojoj majci da se zaljubila, ali kada se iselila iz svoje kuće, taj čovek ju je ostavio. Rekao je da ne može više da se viđa sa njom. Kad je došla do tog mesta u priči, moja majka je podigla obrve, kao da je zbog toga veoma, ali ne i neprijatno zbunjena. „Kako god bilo, njen muž je bio van sebe od besa, i ponižen, pa nije hteo da je primi nazad.“

Njen muž je nikad nije primio nazad. Više od deset godina nije govorio sa njom. Kad se njihova najstarija kćerka, Linda, udala odmah posle srednje škole, Keti je pozvala moje roditelje na svadbu zato što – moja majka je tako pretpostavljala – na toj svadbi niko nije hteo sa Keti da razgovara. „Ta devojka se udala toliko brzo“, kazala je moja majka, govoreći sada brzo, „da su ljudi mislili da je trudna, ali ja nisam čula da je rodila dete, i ona se od njega razvela godinu dana kasnije i otišla u Belojt, čini mi se, u potrazi za bogatim mužem, a mislim da sam čula kako je i uspela da nađe takvog.“ Moja majka je rekla da se Keti na svadbi sve vreme muvala unaokolo, očajnički nervozna. „Tužno je bilo to gledati. Naravno, mi nismo poznavali nikog živog, i bilo je očigledno da nas je ona praktično unajmila da budemo tamo. Sedeli smo na stolicama – sećam se, na

jednom zidu tog lokala, znaš, bio je to Klub, ono bezvezno otmeno mesto u Henstonu, imali su sve one šiljke indijanskih strela ispod stakla, čemu to, pitala sam se, koga uopšte briga za toliko šiljaka strela – i Ketu je pokušavala da razgovara sa drugim ljudima, a onda se vraćala pravo kod nas. Čak ni Linda, sva uparađena u belom – a Ketu nije od mene tražila da sašijem venčanicu, devojka je prosto otišla da je kupi – čak ni ta nevesta nije htela ni reč da prozbori sa majkom. Ketu je živela nekoliko kilometara od svog muža, sad već bivšeg, skoro petnaest godina. Sasvim sama. Devojke su ostale privržene ocu. Čudi me, sad kad bolje razmislim, što su Ketu uopšte *dozvolili* da dođe na svadbu. U svakom slučaju, više nije imala nikog drugog.“

„Trebalo je da je primi nazad“, rekla sam, sa suzama u očima.

„Valjda mu je povredila sujetu.“ Moja majka je slegnula ramenima.

„Pa, on je sada sam, i ona je sama, i jednog dana će umreti.“

„Istina“, kazala je moja majka.

Tog dana sam bila rastrojena zbog sudbine Ketu Najslu, dok je moja majka sedela kraj uznožja kreveta. Ili makar to tako pamtim. Znam da sam rekla majci – sa knedlom u grlu i peckanjem u očima – da je Ketin muž trebalo da je primi nazad. Sasvim sam sigurna da sam rekla: „Biće mu žao. Pazi šta ti kažem, zažaliće.“

A moja majka je rekla: „Mislim da je ona ta koja je zažalila.“

Ali to možda baš i nisu bile reči koje je moja majka izgovorila.

Sve do moje jedanaeste godine, živeli smo u garaži. Ta garaža je pripadala mom deda-stricu koji je živio u kući do nas, i u garaži su bili samo mala česma sa hladnom vodom i improvizovani lavabo. Izolacija prikucana za zid bila je ispunjena nečim nalik na ružičastu šećernu vatu, ali bila je to staklena vuna i rečeno nam je da bismo mogli na nju da se posećemo. Bila sam zbunjena time, i često sam zurila u nju, u tu lepu ružičastu stvar koju nisam smela da dodirnem; i zbunjivala me je pomisao na naziv „staklena vuna“; čudno mi je kad pomislim koliko mi je dugo to naizgled ispunjavalo glavu, zagonetka te lepe ružičaste i opasne staklene vune kraj koje smo neprestano živeli. Moja sestra i ja spavale smo na platnenim poljskim krevetima na sprat, od metalnih motki. Moji roditelji su spavali ispod jedinog prozora, koji je gledao na prostranstvo kukuružišta, a moj brat je imao ležaj u suprotnom uglu. Noću sam slušala zujanje malog frižidera; palio se i gasio. U nekim noćima, mesečina je dopirala kroz prozor, dok su druge noći bile veoma mračne. Zimi je bilo toliko hladno da često nisam mogla da spavam, a moja majka je ponekad grejala vodu na rešou i punila njom termofor od crvene gume kako bih sa tim spavala.

Kad mi je deda-stric umro, uselili smo se u kuću pa smo imali toplu vodu i klozet sa vodokotlićem, mada je zimi u kući bilo veoma hladno. Oduvek sam mrzela hladnoću. Postoje elementi koji određuju kojim ćemo putem poći, i retko možemo da ih pronađemo i precizno ukažemo na njih, ali ja sam povremeno mislila da se zadržim u školi, gde je bilo toplo, samo da bi mi *bilo* toplo. Domar mi je, uz nemo klimanje glavom i veoma ljubazan izraz lica, uvek dozvoljavao da odem u učionicu u kojoj su radijatori još šišтали, pa sam tamo radila domaće zadatke. Često sam čula slabi odjek iz sale za fiskulturu, tapkanje košarkaške lopte, ili možda probe orkestra iz sale za muzičko, ali sedela sam sama u učionici, na toplom, i tada sam naučila da se posao završi ako ga jednostavno uradite. Mogla sam da sagledam logiku svojih domaćih zadataka onako kako to nisam mogla kada sam ih radila kod kuće. A kada bih završila domaće, čitala sam – sve dok konačno ne bih bila primorana da pođem.

Naša osnovna škola nije bila dovoljno velika da bi imala biblioteku, ali u učionicama je bilo knjiga koje smo mogli da nosimo kući i čitamo. U trećem razredu sam pročitala knjigu koja me je naterala da poželim da i sama jednu napišem. Bila je to knjiga o dve devojčice koje su imale dobru majku, a leta su provodile u drugom gradu, srećne devojčice. U tom novom gradu živela je devojčica po imenu Tili – Tili! – koja je bila čudna i neprivlačna zato što je bila prljava i siromašna, i devojčice se nisu lepo ophodile prema Tili, ali dobra majka ih je naterala da budu ljubazne prema njoj. To je ono što sam upamtila iz te knjige: Tili.

Moja učiteljica je videla da volim da čitam, pa mi je davala knjige, čak i one za odrasle, a ja sam ih čitala. Onda, kasnije u srednjoj školi, i dalje sam čitala, posle urađenih domaćih zadataka, u toploj školskoj zgradi. Ali knjige su mi donosile mnogo toga. To hoću da kažem. Zahvaljujući njima, bila sam manje usamljena. Eto šta hoću da kažem. I mislila sam: pisaću i ja, tako da se ljudi ne osećaju toliko usamljeno! (Ali bila je to moja tajna. Čak i kada sam srela svog muža, nisam mu to odmah rekla. Nisam sebe mogla ozbiljno da shvatim. Ali ipak jesam to činila. Shvatala sam sebe – u potaji, u potaji – veoma ozbiljno! Znala sam da jesam spisateljica. Nisam znala koliko će to biti teško. Ali niko to ne zna; a nije ni važno.)

Zahvaljujući satima koje sam provodila u toploj učionici, zahvaljujući silnom čitanju, i zahvaljujući tome što kad ništa ne propustite od rada, domaći zadaci imaju smisla – zahvaljujući svemu tome, imala sam savršene ocene. Kada sam bila maturant, savetnica za profesionalnu orijentaciju pozvala me je u svoju kancelariju i saopštila mi kako me jedan koledž u blizini Čikaga poziva da tamo studiram, sa pokrivenim svim troškovima. Moji roditelji nisu mnogo govorili o tome, možda iz uvidavnosti prema mom bratu i sestri, koji nisu imali savršene, pa čak ni naročito dobre ocene; ni ona ni on nisu nastavili da se školuju.

Savetnica za profesionalnu orijentaciju odvezla me je na koledž jednog vrelog dana. O, dopalo mi se to mesto istog trena, ostavilo me je zanemelu i bez daha! Izgledalo mi je ogromno, posvuda su bile građevine – jezero je pred mojim očima izgledalo apsolutno ogromno – ljudi su se šetali, ulazili u učionice i izlazili iz njih. Bila sam

prestravljena, ali ne toliko koliko sam bila uzbuđena. Brzo sam naučila da oponašam ljude i pokušam da krijem rupe u svom poznavanju popularne kulture kako bi one prošle nezapaženo, mada mi u tom delu nije bilo lako.

Ali pamtim sledeće: kada sam došla kući za Dan zahvalnosti, nisam te noći mogla da zaspim, samo zato što sam se plašila da je moj život na koledžu bio puki san. Plašila sam se da ću se probuditi i ponovo naći u toj kući, da ću u toj kući ostati zauvek, a to mi se činilo nepodnošljivim. Pomislila sam: *Ne*. I nastavila da mislim to veoma dugo, sve dok nisam zaspala.

U blizini koledža sam našla posao, a odeću sam kupovala u prodavnici sa polovnim stvarima; bila je sredina sedamdesetih, i takva odeća bila je prihvatljiva čak i kada niste bili siromašni. Koliko znam, niko nije pominjao to kako se oblačim, ali jednom, pre nego što sam srela svog muža, veoma sam se zaljubila u jednog profesora i imali smo kratku vezu. On je bio slikar i dopadala su mi se njegova dela, mada sam shvatala da ih ne razumem, ali volela sam *njega*, njegovu oštrinu, inteligenciju, svest o tome da bi morao da se odrekne nekih stvari ako bi hteo da živi onako kako bi mogao – poput dece, njih se odrekao. Ali sada ovo beležim samo zbog jednoga: on je jedini čovek iz moje mladosti koji je, koliko pamtim, pominjao moju odeću, i to kada me je poredio sa jednom profesorkom sa njegove katedre koja se odevala skupo i bila fizički krupna – za razliku od mene. Rekao je: „Ti imaš više biti, ali Irena ima više stila.“ Ja sam rekla: „Ali stil *jeste* bit.“ Još nisam znala da je to zaista tako; jednostavno sam to zapisala jednog dana na predavanju

o Šekspiru zato što je profesor šekspirovac to rekao, i činilo mi se da zvuči istinito. Slikar je odgovorio: „U tom slučaju, Irena ima više biti.“ Bilo me je pomalo sramota pred njim, što misli kako nemam stila, zato što je odeća koju sam nosila bila *ja*, i mada sam je kupovala u radnjama sa polovnom robom i mada nije bila uobičajena, meni nije padalo na pamet da bi to bilo kome išta moglo da znači, osim ako nije reč o nekome izuzetno plitkom. A onda je on jednog dana pomenuo: „Da li ti se dopada ova košulja? Kupio sam je u Blumingdejslu jednom, kad sam bio u Njujorku. Uvek me zadivi ta činjenica kad god je obučem.“ I ponovo sam se osećala neprijatno. Jer činilo se da on misli kako je to važno, a ja sam mislila da je dublji, pametniji od toga; pa bio je slikar! (Mnogo sam ga volela.) Sigurno je bio prvi koga pamtim da se zapitao iz koje društvene klase potičem – mada u to doba ja ne bih ni umela to da opišem – jer me je vozio okolo po naseljima i govorio: „Da li ti je kuća takva?“ A kuće koje mi je pokazivao uopšte nisu ličile ni na jednu kuću koja je meni bila poznata, nisu one bile velike, jednostavno nisu ni najmanje ličile na garažu u kojoj sam odrasla, o kojoj sam mu govorila, a nisu ličile ni na kuću mog deda-strica. Nije mi bilo žao zbog te garaže – ne onako kako je on mislio da treba da mi bude žao – ali činilo se da je on mislio kako bi trebalo da mi bude žao. Ipak, volela sam ga. Pitao me je šta sam jela u detinjstvu. Nisam rekla: „Uglavnom šećerni sirup na hlebu.“ Rekla sam: „Često smo spremali prebranac.“ A on je onda kazao: „Pa šta ste radili posle toga, sedeli svi zajedno i prdeli?“ Tada sam shvatila da se nikada neću udati za njega. Čudno kako jedna stvar može da vas nagna da shvatite nešto nalik

tome. Čovek može da bude spreman da se odrekne dece koju je oduvek želeo, čovek može da bude spreman da otrpi primedbe o sopstvenoj prošlosti, ili odeći, ali onda – jedna mala napomena i duša splasne i kaže: Oh.

Otad sam se sprijateljila sa mnogim muškarcima i ženama, i svi oni kažu jedno te isto: uvek postoji ta rečita pojedinost. Hoću da kažem, nije ovo tek priča jedne žene. Dešava se to mnogima od nas, ako imamo dovoljno sreće da čujemo tu pojedinost i obratimo pažnju na nju.

Sad kad razmislim, pretpostavljam da sam bila veoma čudna, da sam preglasno govorila, ili sam ćutala kad su se pominjale stvari u vezi sa popularnom kulturom; mislim da sam na neobičan način reagovala na obične vrste humora koje su mi bile nepoznate. Mislim da uopšte nisam razumela koncept ironije, i to je ljude zbunjivalo. Kad sam prvi put srela mog muža Vilijama, osetila sam – i to me je baš iznenadilo – kako on zaista razume nešto u meni. On je bio laboratorijski asistent mog profesora biologije sa druge godine, i imao je sopstveni usamljenički pogled na svet. Moj muž je bio iz Masačusetsa, i bio je sin nemačkog ratnog zarobljenika koga su poslali da obrađuje polja krompira u Mejnu. Poluizgladneo, kao i većina njih, taj čovek je osvojio srce žene jednog zemljoradnika, i kad se vratio u Nemačku, mislio je na nju, pisao joj i rekao kako mu se gadi Nemačka i sve ono što su Nemci uradili. Vratio se u Mejn i pobegao sa tom zemljoradnikovom ženom, pa su otišli u Masačusets gde je on studirao građevinarstvo. Naravno, njihov brak je tu ženu mnogo koštao. Moj muž je bio plavokos i ličio je na Nemce, kao i njegov otac koga sam videla na fotografijama. Njegov otac je mnogo govorio na nemačkom

dok je Vilijam odrastao; ali kad je Vilijamu bilo četrnaest godina, otac mu je umro. Nije sačuvano nijedno pismo iz prepiske Vilijamovog oca i majke; da li se njegov otac zaista gadio Nemačke, ne znam. Vilijam je mislio da je tako, pa sam mnogo godina to mislila i ja.

Vilijam je, u bekstvu od posesivne obudovele majke, otišao na fakultet na Srednji zapad, ali kad sam ga ja sreća, već je jedva čekao da se što pre vrati na istok. Ipak, želeo je da se upozna sa mojim roditeljima. To mu je palo na pamet, da zajedno odemo u Amgaš, gde će im on objasniti da ćemo se nas dvoje venčati i preseliti u Njujork, gde njega čekaju postdoktorske studije na jednom univerzitetu. Zapravo, nije mi palo na pamet da imam ikakvih razloga za brigu; nisam pojmla koncept okretanja leđa bilo čemu. Bila sam zaljubljena, život mi se kretao napred i to mi je izgledalo prirodno. Vozili smo se kraj hektara i hektara soje i kukuruza; bio je početak juna, i soja se nalazila s jedne strane, oštro zelena, i obasjavala je padine sa njivama svojom lepotom, dok se sa druge strane nalazio kukuruz, koji još nije izrastao ni do visine kolena, svetlozelene boje koja će potamneti u nastupajućim nedeljama, sa listovima koji su sada bili meki, da bi kasnije ojačali. (O, kukuruzu mladosti moje, bio si mi verni drug! – trčala sam i trčala između redova, trčala leti kako to samo dete ume, sama, trčala do tog golog drveća koje je stajalo nasred kukuruzišta...) U mom sećanju, dok smo se vozili, nebo je bilo sivo, i činilo se da se diže – ne da se razvedrava, već da se diže – i bilo je veoma lepo, sa tim utiskom dizanja i osvetljavanja, kad sivilo poprima jedva primetnu nijansu plavetnila, i kada je drveće puno zelenog lišća.

Sećam se da mi je muž rekao kako nije očekivao da mi je kuća toliko mala.

Nismo proveli ceo dan sa mojim roditeljima. Moj otac je na sebi imao mehaničarski kombinezon, pogledao je u Vilijama, i kad su se rukovali videla sam na očevom licu jako grčenje, grčenje kao najavu situacije koju sam, kao dete, nazivala – u sebi – *Ono*, što je značilo da bi se moj otac veoma uzrujao i izgubio kontrolu nad sobom. Posle toga, mislim da moj otac više nijednom nije pogledao u Vilijama, ali ne mogu da budem sigurna u to. Vilijam je ponudio da poveze moje roditelje, i brata i sestru u varoš, da večeramo negde po njihovom izboru. Lice mi se zažarilo kao sunce kad je to rekao; mi niti jednom nismo porodično obedovali u nekom restoranu. Moj otac mu je rekao: „Ovde tvoje pare ne vrede“, a Vilijam me je pogledao sa izrazom zbunjenosti na licu, na šta sam mu ja samo jedva primetno odmahнула glavom; promrmljala sam da bi trebalo da pođemo. Moja majka mi je prišla dok sam stajala sama kraj kola i kazala: „Tvoj otac je imao dosta nevolja sa Nemcima. Trebalo je da nam kažeš.“

„Da vam kažem?“

„Znaš da ti je otac bio u ratu, i da su neki Nemci pokušali da ga ubiju. Grozno mu je bilo od prvog trena kad je video Vilijama.“

„Znam da je tata bio u ratu“, rekla sam. „Ali nikada ništa nije pričao o tome.“

„Imaš dve vrste muškaraca kad se radi o njihovim ratnim iskustvima“, kazala je moja majka. „Jedni pričaju o njima, drugi ne. Tvoj otac pripada grupi koja ne priča.“

„A zbog čega je tako?“

„Zbog toga što ne bi bilo pristojno“, rekla je moja majka. Nadodavši: „Zaboga miloga, pa ko je to tebe vaspitao?“

Tek mnogo godina kasnije, dugo, dugo posle toga, saznala sam od brata kako je moj otac u jednoj nemačkoj varoši naišao na dvojicu mladića koji su ga prepali, pa im je pucao u leđa, nije pomislio da su bili vojnici, nisu bili odeveni kao vojnici, ali ubio ih je, i kad je jednoga prevrnuo nogom, video je koliko je ovaj bio mlad. Brat mi je rekao da je Vilijam mom ocu ličio na stariju verziju te osobe, na mladića koji se vratio da ga začikava i odvede mu kćerku. Moj otac je ubio dva nemačka dečaka, i dok je ležao na samrti kazao je mom bratu kako nije prošao dan, a da nije pomislio na njih, i osetio kako je trebalo da zauzvat sam sebi oduzme život. Ne znam šta se još desilo mom ocu u ratu, ali učestvovao je u ofanzivi na Ardenima i bio je u Hirtgenskoj šumi, a to su bila dva najgora mesta na kojima ste u ratu mogli da se zadesite.

Moja porodica nije došla na venčanje niti je na bilo koji način pokazala da zna za taj događaj, ali kad mi se rodila prva kćerka, pozvala sam roditelje iz Njujorka i majka mi je rekla da je to sanjala, tako da je već znala da imam bebu, devojčicu, ali nije joj znala ime, pa se činilo da je zadovoljna time što smo dete nazvali Kristina. Potom sam im se javljala za rođendane i praznike, kao i kad mi se rodila druga kćerka, Beka. Razgovarali smo učtivo ali uvek, činilo mi se, sa nelagodnošću, i nisam se videla ni sa kim iz svoje porodice sve do dana kad mi se majka pojavila kraj uznožja kreveta u bolnici, tamo gde je kroz prozor spolja sijala Krajzlerova zgrada.